

TÜRKÇEDE “İLE” SÖZCÜĞÜNÜN ANLAMLI**ve ARAPÇADA KARŞILIĞI****“Karşılıklı İnceleme”****Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi***

تاريخ القبول: 2009/4/22

تاريخ التقديم: 2008/7/17

"Türkçede "ile" sözcüğünün anlamı ve Arapçada Karşılığı" adlı araştırmamda ilgecin bir türü olan "ile" sözcüğünün görevini, çeşitli anlamlarda bulunduğunu, tarih boyunca geçirdiği değişikliği ve bugün ekleşerek yazılış şeklini göstermek istedim.

Bu araştırmada yalnız Türkçedeki "ile" sözcüğü değil bunun Arapçada karşılığı hangi sözcükler olduğunu da ele aldık. Fakat biz Türkçedeki "ile" sözcüğü üzerinde dururken onun Arapçadaki karşılığı sözcüklerin benzeyiş ve ayrılış yönlerine de değinerek aralarında bir karşılaştırma yaptık.

"İle" sözcüğünün konusunu ele almamın en önemli nedenlerden biri bu sözcüğün Türkçede çok kullanılması ve ekleşmesidir. Ayrıca da Arapçada türlü anlamları karşılmasıdır.

Seslerin birleşmesinden oluşan sözcük, şekil yapısı bakımından ya anlamlı ya da görevli şekillere ayrılır. Anlamlı şekillere kök, görevli şekillere ise, ek denir.

Demek ki sözcük, tek başına anlamı olan ya da anlamlı sözcükler arasında ilişki kurmaya yarayan bir ya da birden çok

* Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Diller Fakültesi/ Bağdat Üniversitesi.

Türkçede “ile” Sözcüğünün Anlamı ve Arapçada Karşılığı “Karşılıklı İnceleme” **Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi**

heceden oluşan ses öbeğine denir: *okul, ev, duvar, güzel, var, yok, gibi, ile, için, oh....vb*⁽¹⁾.

Tek başına kullanılabilinen anlamlı ya da bir anlam ifade eden şekillere denen kök, bir sözcüğün her türlü ekleri çıkarıldıktan sonra ayrılmayan ve temel anlamlı bölüme denir: *sor, yaz, sev, el, ev...vb*.⁽²⁾

Kökler, isim kökleri ve fiil kökleri olmak üzere iki bölümden oluşur. İsim kökleri, kavram ve varlıkları karşılayan ve yapı bakımından bölünmeyen isim soyundan olan Sözcüklere denir: *el, taş, gönül, sarı, üst, yeşil..vb*.⁽³⁾ Fiil kökleri ise, bu kavram ve varlıkların hareketlerini karşılayan ve yapı bakımından küçük öğelere bölünmeyen fiil soyundan olan sözcüklere denir: *aç, al, vur, git, gel, iç, sev vb*.⁽⁴⁾

İsim ve fiil soyundan olan kökler, bir sözcüğün bölünmeyen anlamlı parçasıdır. Kökler bir ya da birkaç heceli sözcükler olabilir. Türkçede temel kök olan sözcüklerde hiçbir değişme olmaz. Ancak sözcük köklerine getirilen ekler değişerek yeni anlamlı sözcükler oluştururlar. Bu yolla bir tek kökten birçok yeni sözcük türetilir.

Tek başına anlamı olmayan ve kullanılmayan görevli şekillere denen ek, yeni bir sözcük türetmek ya da tümce içinde sözcükler arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için

(1) Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, I. Basım, Ötüken, İstanbul, 1989, s.98.

(2) Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.104.

(3) A.g.e., s.90.

(4) A.g.e., s.63.

kök ya da gövdelerin sonuna getirilen ses ya da seslerden oluşan öğelere denir.⁽¹⁾

Ekler, anlamlı şekillerle birleşince yararlı bir tümce durumunu alır. Ekler, tek başlarına değil, köklerle birleşerek kullanılırlar. Ekler, sözcüklerin görevlerini belirtmeye ya da sözcük türetmeye yarayan görevli sözcüklerdir.

Türkçede çok işlek öğelerden biri eklerdir. Ekler sesçe köklere bağlı kalıp uyucudur. Bundan dolayıdır ki her ekin birden çok şekli olur. Bu eklerle köklerden ya yeni sözcükler türetilir ya da köklere anlam katılır.

Türkçede ekler birden çok görev üstelenir ve değişik işlevleri yerine getirirler.⁽²⁾

Eklerin görevleri aynı olmadığından dolayı, ekler görevleri bakımından yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere iki bölüktür.

Türkçede yeni sözcüklerin türetilmesi, köklerin sonuna sözcüklerin anlamlarını değiştiren birtakım yapım eklerinin getirilmesiyle gerçekleşir. Yapım ekleri, sözcük kökü ya da gövdesine getirilerek sözcüğün yeni bir kavram kazanmasını sağlayan eke denir: göz-lük, ev-ci, ev-li, sev-inç, sevgi vb.⁽³⁾

Yapım ekleri isimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden fiil yapma ekleri ve fiilden isim yapma ekleri olmak üzere dört bölüktür.

(1) A.Topaloğlu,a.,g.,e., s.64; Z.Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, s.52.

(2) Mehmet Hengirmen,Türkçede Dil Bilgisi, 8.Baskı, Engin Yayın Evi, Ankara, 2005, s.112.

(3) Vehcihe Hatipoğlu, Dil Bilgisi Sözüğü, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1972, s.104.

Sözcüklere yeni anlam katmak istenirse, köklerin sonuna sözcüklerin anlamlarını değiştirmeyen çekim eklerine başvurulur. Çekim ekleri fiil kökü, isim kökü ya da gövdelerine kişi kavramı vermek üzere getirilen eklerdir: *ev-i, adam-ı, gel-di, git-tim, kitab-ım, kitap-ları* vb.⁽¹⁾

Çekim ekleri, isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere iki bölüme ayrılır. Bu ekler sözcükler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, kişi, sayı vb. ilişkiler kurarlar: *evler, odada, kitabımı, kitaplarıyla, biliyorlarmış* vb.

Türkçede sözcük, anlam ve görev bakımından incelendiğinde sekiz türden oluştuğu görülür: 1.Ad(İsim), 2.Sıfat, 3.Adıl(Zamir), 4.Belirteç (Zarf), 5.İlgeç, 6.Bağlaç, 7.Ünlem, 8.Eylem(Fiil).⁽²⁾

Sıfatlar, zamirler, zarfların temelleri isim; ilgeçler, bağlaçlar ve ünlemler ise, edatların bir türü olduklarından dolayı bazı dil bilginleri sözcük türlerini isimler, fiiller ve edatlar olmak üzere üç bölümde incelemiştir.⁽³⁾

Edatlar, kendi anlamı olmayan ya da kendi anlamı gözetilmeden kullanılan görevli öğeler olup, genellikle isimlerle birlikte kullanılırlar ve bu isimleri başka bir öğeye bağlarlar.

Edatların; kullanım şekilleri, görevleri ve birlikte kullanıldıkları öğeye yükledikleri özel ifadeleri göz önüne alınarak şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:

(1) A.g.e., s.28.

(2) M.Hengirmen, a.g.e., s.115.

(3) Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972, s.216;ve Üniversiteler İçin Türk Dili, Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım, İstanbul, 2005, s.258; Sezai Güneş, Türk Dil Bilgisi, 3.Basım, İzmir, 1997, s.221-328.

1.Çekim Edatları (İlgeçler).

2.Bağlama Edatları (Bağlaçlar).

3.Seslenme (Hitap) Edatları.⁽¹⁾

İlgeçlerin, kullanışları ve görevleri bakımından dolayı son çekim edatları altında da inceleyenler de vardır.⁽²⁾

Temel konumuz olan "*ile*" sözcüğü, sözcük türlerinin bir bölümü olan ilgeçlerin bir türü olduğu nedeniyle bu araştırmamızda ilgeçleri de ele alacağız.

İlgeçler, tümcenin ögeleri arasında ilgi kuran sözcüklerdir. Tek başına bir anlam taşımayan, ancak isim ve isim soylu sözcüklerden sonra gelerek tümcedeki bu sözcükle öteki sözcükler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli sözcüklere denir. Genellikle ilgeç olarak kullanılan sözcükler: *ile, gibi, için, göre, değin, dolayı, kadar* vb.⁽³⁾

İlgeçlerin bazı sözcükleri bağlaç olduğuna rağmen, ilgeç kavramını bağlaçlardan ayıran bazı nitelikler vardır. Bu nitelikleri belli etmek gerekir.

Bağlaçlar daha çok tümceler arasında bağlantı sağlayıp birbirleriyle ilgili tümceleri birleştirir. İlgeçler ise, sözcükler arasında anlam ilgisi kurar, genel olarak bağlama görevi yapmaz. Ancak bağlaçların bağlama görevi çok kesindir.

İlgeçler, tamlama ve öteki sözcüklerle ilgeç öbekleri kurabilir, bağlaçların böyle bir görevi yoktur.

(1) S.Güneş, a.g.e., s.221

(2) M.Ergin, Türk Dil Bilgisi, s.367-369; ve Üniversiteler İçin Türk Dili, s. 317 - 318; Zeynep Korkmaz, Ahmet B. Ercilasun ve başkaları,Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, " Ortak Yapım", 6.Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara, 2003, s.150

(3) Z.Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, s.51; M.Hengirmen, a.g.e., s.167

İlgeçler tümceler ve yantümceler arasında bağ kuramazlar; oysa bağlacın başlıca görevi bu bağlıdır.⁽¹⁾

İlgeçlerin kökünü ele alırken yalnız ilgeçlerin değil bağlaçlarla ünlemlerin ve genellikle edatların bir bölümü Türkçe asıllıdır. Büyük bir bölümü de yabancı asıllıdır. Edatların çoğu Arapça ve Farsça asıllıdır giderek Türkçeleri ortaya çıkmıştır. Türkçe asıllı olanlar, genellikle türemiş bir sözcükten ya da zamanla kalıplaştıkları için özel anlamlarını yitirmiş sözcüklerden ibarettir. Yabancı asıllı olanlar da çoğu zaman ait oldukları dildeki anlamlarından uzaklaşarak kullanılırlar.⁽²⁾ Çünkü Türkçe, uzun tarihi boyunca başka dillerin ve özellikle Arapça ve Farsçanın etkisi altında kalarak onların ilgeç, bağlaç ve ünlemlerinden yararlanmıştır. Bu etkileme yoluyla bağlama ve ilgeç görevli sözcükler Türkçedeki diğer eklerle birleşerek ilgeç ve bağlaç görevli birçok yeni sözcükler ya aynı anlamda ya da değişik anlamlarla ortaya çıkmıştır. Türkçede tam ilgeç niteliği taşıyan sözcükler azdır.⁽³⁾

İlgeçler, ad ve adıyla birlikte daha çok tamlama şeklinde kullanılırlar. İyelik ekini aldıklarında ad gibi kullanılırlar. İlgeçler de diğer sözcük türleri gibi tümcede özne, tümleç ve yüklem görevini yaparlar. İlgeçli tamlama, bir yüklemi etkilediğinde ilgeçli tümleç olurlar.⁽⁴⁾

(1) Neşe Atabay, Sevgi Özel ve başkaları, Sözcük Türleri "Ortak Yapım", I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976, s.130-131.

(2) S.Güneş, a.g.e.,s.221.

(3) N. Atabay, a.g.e., I, s.132- 133.

(4) A.g.e., s.134.

İlgeç tümleci, tümcenin temel öğeleriyle ve yardımcı öğelerinden düz tümleç, dolaylı tümleç, belirteç tümlecinin tanımları dışında kalarak yüklem anlamını tamamlayan tümleçlere ya da tümcenin hiçbir öğesiyle doğrudan doğruya ilgisi bulunmayan sözcük, sözcük öbeği, deyim ya da tümce niteliğindeki sözlere denir.⁽¹⁾

İlgeçler, sözcük türleri içinde daha çok belirteçlere yakın olurlar. Sözcükler arasında ilgi kurduklarında ve yüklemle bağlantılı olduğunda da yüklemi nitelik ilgisiyle tamamlıyorsa, belirteç görevinde bulunurlar. Türkçede ilgeçler çoğu Zaman belirteç olarak kullanılırlar. Bunlardan biri "*ile*" sözcüğüdür.⁽²⁾

Neden *isyanla*, *hınçla* konuşuyorsun.

O *heyecanla* konuştu.

İlgeçlerin bazıları öbekleşerek belirteç tümlecinin tanımı dışında kalıp bir araç gösteriyorsa ilgeç tümleci kurabilirler. Bu sözcüklerden biri "*ile*" sözcüğüdür.⁽³⁾

Tahtayı *silgiyle* sildi.

Öğrenci dersini *kalemle* yazar.

"*İle*" sözcüğü çok kullanılan ilgeçlerdendir. Yalın durumdaki ad ve tamlayan durumundaki adlarla kullanılır. Genellikle birlikte olma ya da beraberlik anlamlarını verir.⁽⁴⁾ "*İle*", sözcüğün sonuna geldiğinde birliktelik, işteşlik, araç, sebep ya da durum anlatan tümceler yapmaya ve tümce içinde

(1) Mazhar Kükey, Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi, Kardeş Matbaası, Ankara, 1975, s.172.

(3) N. Atabay, a.g.e., I, s.135; M.Hengirmen, a.g.e., s.168

(3) M. Kükey, a.g.e., s.177

(4) N. Atabay, a.g.e.,I, s.136

Türkçede “ile” Sözcüğünün Anlami ve Arapçada Karşılığı “Karşılıklı İnceleme” **Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi**

aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan sözcüktür.⁽¹⁾

"İle" sözcüğü, "il-bağlamak" fiilinden "-e" zarf-fiil ekiyle türemiş bir zarf iken zaman içerisinde kalıplaşarak edat konumuna geçmiştir.⁽²⁾ Eski Türkç'de *ile*'nin yerine *birle*'nin kullanıldığı görülmüştür:

İnim Kül Tigin *birle* sözleştiniz(=kardeşim Kül Tekin *ile* sözleştik) (Orhun)⁽³⁾.

İle'nin eşi olan *birle* edatı Eski Türkçede *bir* ve *ile*'nin birleşmesinden doğmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada da kullanılmış, Osmanlıcanın sonlarında ortadan kalkmıştır.⁽⁴⁾

Ayrıca bu edatın eski şekillerinden "*ilen*" şekli de kullanılmıştır. *İle* edatı *-n* araç ekini alarak *ilen* şekline geçmiş,eskiden beri kullanılan bu şekil ekleşince *-lan*, *-len*, olmuştur. O da benzeşmeyle *-nan*,*-nen* şekline girmiştir. Konuşma dilinde ve özellikle ağızlarda *-nan*,*-nen* şekli geniş ölçüde kullanılmaktadır.⁽⁵⁾

Kırk yiğit *ilen* yiyip içip otururlar idi.....⁽⁶⁾

(Dede Korkut)

(1) Hasan Eren, Nevzat Gözaydın ve başkaları, Türkçe Sözlük, “Orkak Yapım”, Yeni Baskı, C.I, Türk Dil kurumu, Milliyet tesisleri’nde hazırlanıp basılmıştır, İstanbul, 1992, s.694

(2) M.Ergin, Türk Dil Bilgisi, s.369; S. Güneş, a.g.e., s.221

(3) Haydar Ediskun, Türk Dil Bilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s.296.

(4) M.Ergin, Türk Dil Bilgisi, s.370

(5) A.g.e., s.370.

(6) Tahir Nejat Gencan, Dil Bilgisi, 2.Baskı, Fen Fakültesi (Döner Sermaye) Basımevi, İstanbul, 1971, s.362.

Hayret *ilen* parmağın dişler kim etse istima⁽¹⁾

(Fuzuli XVI.)

Türkçe'de öteden beri var olan "*bile,birle*" edatlarının yerine, Batı ve Doğu Türkçesi (Çağatayca) alanında, görev sınırları genişletilerek kullanılagelmiştir. Bazı Türk şivelerinde (Türkiye Türkçesi'nde) araç eki "*n*"nin yerine de kullanıldığı görülmüştür. Eski Anadolu Türkçesinin ilk çağlarında da az olduğu ve sayılı örneklerinin vezin icabı daha çok manzum metinlerde *birle*'ye rastlandığına rağmen daha sonra *ile*'nin yanısıra bunun *-la,-le* şeklinde ekleyerek ses uyumuna göre sözcüklere eklenmesi görülmüştür. Yaygın olarak kullanılan şekil de budur.⁽²⁾

Ekleşme asıl Eski Anadolu Türkçesinden sora başlamış ve Osmanlıcayla Türkiye Türkçesinde gittikçe ilerlemiştir. Bugün ise, ek şekli edat şeklinden daha çok kullanılmaktadır. Fakat bu keyfî olarak aynı örneklerde bazen ek, bazen de edat şeklinde kullanıldığı görülür.⁽³⁾

"*İle*" sözcüğü bugünlerde çeşitli görevli olduğunda ya ilgeç ya da bağlaç görevinde kullanılır.

İlgeç görevinde kullanıldığında sözcükler arasında ilgi kurar onlara ya beraberlik ya da araç anlamı verir. Araç ve beraberlik anlamını yerine getirdiğinde bir çekim edatıdır.

Bir sözdeki görevdeş öğeleri birbirine bağladıysa bağlama edatıdır.⁽⁴⁾ İki varlık aynı işi ortaklaşa gerçekleştirirse

(1) A.g.e., s.362.

(3) M.Ergin, Türk Dil Bilgisi, s.238; H.Ediskun, a.g.e., s.296; S.Güneş, a.g.e., s.223; Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı, 2.Baskı, Akçağ Yayınları, Başer Matbaası, Ankara, 2005, s.392.

(3) M.Ergin, Türk Dil Bilgisi, s.238.

(4) S.Güneş, a.g.e., s.223, 224, 252.

ya da birinin yaptığı işten öteki etkilenirse ilgeç görevinde bulunan "*ile*" sözcüğü beraberliği ifade eder:⁽¹⁾

Okula giderken arkadaşlarla (arkadaşlar ile) git.

Öğretmen öğrencilerle (öğrenciler ile) sınıfa girdi.

Ahmet bu akşam *annesiyile* (*annesi ile*) yemeğe gidecekler.

"*İle*" sözcüğü ilgeç olarak araç ifade ettiğinde bugün kullanıştan düşen "*n*" araç ekinin görevini yapıp bir hal eki olarak kullanılmaktadır:⁽²⁾

Bu mektupları *postayla* (*posta ile*) gönder.

Fakülteye *otobüsle* (*otobüs ile*) gidebilirsin.

Yarışmayı başarıyla (başarı ile) kazandı.

İlgeç olan "*ile*" sözcüğü "*ve*" anlamını karşıladığında eşgörevli öğeleri birbirine bağlayıp bağlaç görevinde bulunur. Anlam yönünden *ile*'yi kapsayan her tümce, iki tümcenin birleşmesinden oluşmuşsa ve tümcelerin her biri tek bir tümce gibi gözükmüşse "*ile*", "*ve*" anlamını vererek ilgeç değil bağlaçtır (bağlama edatıdır):⁽³⁾

Ali *ile* (*ve*) Mehmet okula gittiler. } Ali okula gitti.

Mehmet okula gitti.

Portakal *ile* (*ve*) elma aldım. } Portakal aldım.

Elma aldım.

Kitap *ile* (*ve*) kalem istedim. } Kitap istedim.

Kalem istedim.

(1) A.g.e., s.223.

(2) A.g.e., s.224

(3) M.Hengirmen, a.g.e., s.169

Yukarıdaki tümcelerin her biri tek bir tümce gibi gözükmektedir. Ayrıca "ile" edatı arka arkaya gelen öğeleri birbirine "ve" anlamıyla bağlayan ve sıralıyan edattır. Bundan dolayıdır ki bu tür bağlama edatlarına sıralama edatları denir.⁽¹⁾

"İle" ilgeci, bazı ilgeçli tümcelerde ses uyumuna bağlı kalarak *-li* ekinin görevini üzerine alabilir:⁽²⁾

Dikkatle (-li) yazınız.

Çarşıya *parayla (li)* gitti.

Öfkeyle (li) devranma.

"İle" sözcüğü, ilgeç tümleci görevinde kullanıldığında, eşgörevli olmayan öğeler arasında ilgi kurar ona, beraberlik ya da araç anlamı verir:⁽³⁾

Odanın kahverenkli ahşapları, *elektrik ışıkları ile (ışıklarıyla)* parlıyor.

"İle" sözcüğü çoğu zaman belirteç olarak da kullanılabilir:⁽⁴⁾

Çocuklarım değil önümden *hızla* kaçanlar.

Babam yorgun olduğundan ilk defa *öfkeli* konuştu.

İsimlerle eksiz olarak birleşen "ile" adılların ilgi hâlleriyle birleşir: *benimle, seninle, onunla, bizimle, sizinle, onlarla.*⁽⁵⁾

(1) M.Ergin, Üniversiteler İçin Türk Dili, s.315; Tuncer Gülensoy, a.g.e., s.426.

(2) Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Sözdizimi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s.140; N. Atabay, a.g.e., I, s.136.

(3) Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, s.155.

(4) N. Atabay, a.g.e., I, s.135.

(5) T. Gülensoy, a.g.e., S.427.

"İle" sözcüğünün ilgeç olarak yazılışı:

"İle" sözcüğü ilgeç görevindeyse yoksa bağlaç görevindeyse her ikisinin yazılışı arasında hiç bir ayrım yoktur. Bu sözcük tümce içinde ya ayrı olarak ya da kendinden önce gelen sözcükle ses uyumu kuralına göre ekleşerek yazılır:⁽¹⁾ *Başarı ile (başarıyla), kalem ile (kalemle), el ile (elle), annesi ile (annesiyle), ağaç ile (ağaçla).....gibi.*

Anlatıma bir ses değeri ve bir belirtme tonu katmak istenirse "ile" sözcüğü ayrı yazılır ve ayrı söylenir. Ama böyle bir neden yoksa *ile*'nin bitişik yazılması daha uygundur.⁽²⁾ Bugün daha çok kendinden önce gelen sözcükle bitişerek ek şeklinde yazılır.⁽³⁾ Ancak *ile*'yi ayrı olarak yazanlar da vardır.⁽⁴⁾

"İle" sözcüğünün ekleşerek yazılışında izlenen kuralları şöyle gösterilmiştir:⁽⁵⁾

1. "İle" sözcüğü ünsüz harflerle biten sözcüklere ek olarak getirilince başındaki "i" ünlüsü düşer, "le" ise, bir ek olarak büyük ünlü uyumuna göre kendinden önceki sözcüklere uyar: *kulakla (kulak ile), arkadaşla (arkadaş ile), elle (el ile), oyunla oyun (ile), karpuzla (karpuz ile), demirle (demir ile), sürüyle (sürü ile).....gibi.*

(1) Sakin Öner, Örneklerle İmlâ-Noktalama ve Cümle Bilgisi, Veli Yayınları, İstanbul, 1981, s.17

(2) T.N.Gencan, a.g.e., s.91

(3) S.Öner,a.g.e., s.17

(4) N.Atabay, a.g.e., II, s.21

(5) Bkz: Ahmet B. Ercilasun, Hamza Zülfikar ve başkaları İmlâ Kılavuzu, "Ortak Yapım", Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2000, s.17; Z.Korkmaz, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, s.229; T.Gülensoy, a.g.e., s.319

2. "İle" sözcüğü, ünlü harflerle biten sözcüklere ek olarak getirildiğinde iki ünlünün yanyana gelmesi sonucunda başındaki "i" ünlüsü düşer ve araya "y" ünsüzü girer, "le" ise, bir ek gibi eklendiği sözcüğün büyük ünlü uyumuna uyar: *suyla (su ile), pencereyle (pencere ile), babayla (baba ile), kapıyla (kapı ile), kuzuyla (kuzu ile), köyliyle (köyli ile).....gibi.*
3. Sonunda üçüncü kişi iyelik eki (-i,-ı,-ü,-u;-si,-sı,-sü,-su) bulunan sözcüklere "ile" sözcüğü getirildiğinde başındaki "i" ünlüsü düşer ve araya "y" ünsüzü girer; ek büyük ünlü uyumuna göre kendinden önceki sözcüğe uyar: *arkadaşıyla (arkadaş-ı-ile), babasıyla (baba-sı-ile), üzüntüsüyle (üzüntü-sü-ile) annesiyle (anne-si-ile), dolayısıyla (dolayısı-ile), gözüyle (göz-ü-ile)^(*)*
4. "İle", kişi adlarının ve "bu, şu, o" işaret adlarının tümleyenlerine uyuma bağlı kalarak eklenir: *benimle, seninle, onunla, bizimle, sizinle, bununla, şununla, onunla....gibi.⁽¹⁾*

(*) İle sözcüğü önceleri üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra kullanıldığında ünlü uyumuna bağlanmayarak sadece ince şekli kullanılırdı. (Bkz: T. N. Gencan, a.g.e., s.91; M. Ergin, Türk Dil Bilgisi, s.368; Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Ekleri, 2.Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s.94; S.Öner, a.g.e., s.17; Ancak elime geçen Dil Bilgisi ve başka alanlarda yazılan bazı yeni eserleri ve yazıları taradığımda ile'nin bu konuda uyuma bağlı kalarak ya ince ya da kalın şeklini (-yle,-yla) gördüm.(Bkz: S. Güneş, a.g.e., not, s.391; Ahmet B. Ercilasun, Hamza Zülfikar, a.g.e., s.17; Z. Kokmaz, Türk Dili ve Kompozisyon, s.229; T. Gülensoy, a.g.e., s.319); Bazı dil bilginleri ile'nin ünlüyle biten sözcüklerden sonra ve "y" yardımcı sesiyle birleşince kalınlarda kalın da ince de yazılabildiğini göstermişlerdir: dolayısıyla, dolayısıyla; vasıtasıyla, vasıtasıyla... gibi (Bkz: M.Ergin, Üniversiteler İçin Türk Dili, s.168).

(1) M.Ergin, Türk Dil Bilgisi,.368

5. "-Ler" ekiyle biten sözcüklere ile'nin bitişmesinde hiçbir özellik yoktur: Bizlerle, sizlerle, bunlarla, onlarla, şunlarla, babalarla, annelerle, insanlarla...gibi.⁽¹⁾

Türkçede sözcüğün tanımı,türleri ve temel konumuz olan "ile" sözcüğüne dair verdiğimiz bilgilerden sonra Arapçada sözcüğün tanımı, türleri ve ile'nin karşılığı hangi sözcükler olduğunu ele alıp bunlarla ilgili bir kaç söz söylemeyi yerinde görüyoruz.

Türkçede sözcüğün tanımı,türleri ve temel konumuz olan "ile" sözcüğüne dair verdiğimiz bilgilerden sonra Arapçada sözcüğün tanımı, türleri ve ile'nin karşılığı hangi sözcükler olduğunu ele alıp bunlarla ilgili bir kaç söz söylemeyi yerinde görüyoruz.

Türkçede sözcük teriminin Arapçada karşılığı (كلمة) kelimedir.Çoğulu (كلمات = kelimat)kelimeler (sözcükler)dir. Sözcük ile kelime terimleri ikisi de Türk gramercileri tarafından kullanılmaktadır.

Arap gramercilerine göre (كلمة) kelime, bazı alfabe harflerinin birleşmesinden oluşan ve bir cüz'ün ya da bir tekilin anlamını gösteren lafza denir.⁽²⁾ Örneğin: (ف) fe harfi (م) me harfiyle birleşince (فم) ağız kelimesi oluşur. (ع) a harfi, (ي) ye ve (ن) ne harfleriyle birleşince (عَيْن) göz kelimesi oluşur. Böylece Arapçada (كلمة) kelime, alfabe harflerinin (حروف الهجاء =huruf-i hica) birleşmesinden oluşur. Bu tür harflere Arapçada (حروف المباني = huruf-i mebâni)(yapı harfleri denir. Bu harfler

(1) T. N. Gencan, a.g.e., s.91

(2) عباس حسن، النحو الوافي، ط3، ج2، دار المعارف بمصر، القاهرة، 1968، ص14

bağ harflerinden (حروف الربط=huruf-i rabıt)⁽¹⁾ farklı olarak kelime yapısının temelini oluşturur. Daha önce gösterdiğimiz gibi yapı harflerinin birleşmesinden oluşan kelime belli bir şeyin adıdır. Tek bir şeyi gösterir.

Başka bir tanımla (كلمة) kelime tekilin anlamını göstermek için verilen lâfza denir.⁽²⁾ Burada tekilin anlamı çoğulun karşıtı değil, belli bir anlamı göstermek nedeniyle tek başına bulunan kelime ya da bir sözde başkasıyla birleşmiş olmayan kelimedir. Özet olarak (كلمة) kelime tek lâfız demektir.

Burada lâfız, bazı harfleri içine kapsayan seslere denir.⁽³⁾

Kelime (كلمة) Arap gramercilerine göre; isim (اسم), fiil (فعل) ve harf (حرف) olmak üzere üç bölüme ayrılır.⁽⁴⁾ Bu bölümlerin her biri bir kelimedir. İsim (اسم) bir kelimedir, fiil (فعل) bir kelimedir ve harf (حرف) de bir kelimedir.

İsim (اسم), nesnelere karşılıyan ve bir zamana bağlı kalmayarak anlamı içinde olan kelimeye denir: دار = ev, محمد = Muhammet, نخلة = hurma ağacı, كتاب = kitap, ماء = su.. vb.⁽⁵⁾

Fiil (فعل) ise, hareketleri karşılıyan ve zamanlardan birisinde bulunup içinde bir anlam taşıyan kelimeye denir: قال

(1) عباس حسن، المصدر نفسه ج2، ص13.

(2) مصطفى الغلاييني، جامع الدروس العربية، ج1، المكتبة العصرية، بيروت، 2004، ص10.

(3) ابن هشام الانصاري، أوضح المسالك الى الفية ابن مالك، تأليف: محمد محيي الدين عبد الحميد، ط6، ج1، دار الندوة الجديدة، بيروت، لبنان، 1980، ص11.

(4) مصطفى الغلاييني، المصدر نفسه، ج1، ص10؛ تقي الدين أبو الخير منصور بن فلاح اليميني النحوي، المغني في النحو، تحقيق: عبد الرزاق عبد الرحمن أسعد السعدي، ط1، ج1، وزارة الثقافة والاعلام، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1999، ص59

(5) مصطفى الغلاييني، المصدر نفسه، ج1، ص10.

Türkçede “ile” Sözcüğünün Anlamı ve Arapçada Karşılığı “Karşılıklı İnceleme”

Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi

=söyledi, يَقُولُ =söylüyor, ذَهَبَ = gitti, يَذْهَبُ = gidiyor, أَذْهَبُ =git, سَيُحِبُّ = sevecek...vb⁽¹⁾

Harf (حرف) ise, tek başına anlamı olmayarak, tümcede diğer kelime türleriyle birlikte kullanılırken bir anlam kazanan ve bir anlam ifade etmek için gelen kelimeye denir: مَنْ، فِي، إِنَّ vb....vb.⁽²⁾

Bir grup Arap gramercileri^(*) bu tür harfler için edatlar (الادوات)⁽³⁾ terimini kullanmışlardır. Bu harflerin görevleri isimleri fiillere bağlaması nedeniyle bazı Arap gramercileri bağ edatları (أدوات الربط)⁽⁴⁾ ya da bağ harfleri (حروف الربط) terimini kullanmışlardır. Bu tür Arap gramercileri bağ harflerinin iki çeşit olduğunu göstermişlerdir:

1.Anlam harfleri (Huruf-i ma^câni - حروف المعاني):

(1) المصدر نفسه، ج1، ص12.

(2) المصدر نفسه، ج1، ص12، ج3، ص582.

(*) Arap grameri hakkında çeşitli görüşler ortaya çıkmıştı. Bunun nedeniyle Arap Bilginleri bu görüşleri üç okula ayırmışlardır. Birinci okul Basralılar'ın okuludur. İkinci okul Kufililerin okuludur. Üçüncü okul ise, Bağdatlıların okuludur. Bağdat Bilginleri bu iki okulun görüşlerini birleştirip üçüncü okulu meydana çıkarmışlardır. Birinci okulun bilginleri yani Basralı bilginler Bilgin Sibeveyh'in "el - Kitap = الكتاب" adlı kaynağı temel almışlardır. İkinci okul'un bilginleri ise, yani Kûfilî bilginler yine Sibeveyh'in "el-Kitap = الكتاب" adlı kaynağı temel tutarak ama eleştirici durumunda bulunuyorlardır. Birinci ve ikinci okulun görüşlerini bir araya getiren bilginler ise, Bağdatlı bilginlerdirler.(Bkz: كارل بروكلمان، تاريخ الادب العربي، ترجمة: د.عبد الحلیم النجار، دار المعارف بمصر، 1961م، 2/124-125؛ خديجة الحديثي، المدارس النحوية، ط2، وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة بغداد، مطبعة جامعة بغداد، 1410هـ/ 1990م، ص15)

(3) مهدي المخزومي، في النحو العربي، ط1، شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده بمصر، 1966، ص19.

(4) عباس حسن، المصدر نفسه، ص13، 62.

Bir anlam ifade etmek için kullanılan harflere denir.

2.Fazla olan harfler (Huruf-i zâ'ide - الحروف الزائدة):

Bu tür harfler anlam için değil, bulunan anlamı pekiştirmek için kullanılan fazla ya da tekrar olunan harflere denir: ما، نعم، الباء، لا، أو، gibi.⁽¹⁾

Bu tür harfler kelimenin yapısı için temel olan yapı harflerinden (حروف المباني) ayrıdır.⁽²⁾

Arapçada kelime (كلمة) terimi, bu üç türlerden (isim, fiil, harf) her birisine denir. Ancak bu üç türler bir sözde birbirleriyle bulduysalar onlara kelim (كَلِم) denir. Kelim (كَلِم)، bir cins isminin çoğuludur. Tekili (كلمة) kelimedir. Kelim (كلم)، bir anlam ifade edip etmemesi için üç ya da üçten daha çok bileşen kelimeye denir. Eğer bir anlam ifade etmişse söz (كلام =kelam) olur. Anlam bakımından (كلم) kelim daha geneldir. Çünkü içine hem anlamlı hem de anlamsız kelimeleri kapsar.Lafız bakımından ise, özeldir. Çünkü iki kelimedden bileşik olana (كلم) kelim denilmez. Örneğin: زَيْدٌ قَامَ أَبُوهُ (Zeyt'in babası kalktı.) cümlesi sözdür.Çünkü bunda bir anlam var. Ayrıca da (كلم) kelim sayılır. Çünkü üç kelimedden çoktur. قَامَ زَيْدٌ (Zeyit kalktı.) cümlesi (كلام) sözdür,ama (كلم) kelim değil. Ama إِنْ قَامَ زَيْدٌ (Eğer Zeyit kalktıysa) cümlesi (كلم) kelim'dir. Çünkü hem üç kelimedden oluşur,hem de anlamsızdır. Ama (كلام) söz değildir.Çünkü anlamı tamamlanmamıştır.⁽³⁾

Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi sözcüğün tanımı ve anlamı Türkçede ise yoksa Arapçada ise, aynıdır. Ya anlamlı ya da anlamsız olur. Ancak tanımı yapılırken her dilin dilticileri kendi dillerinin özelliklerini göz önüne alarak tanımlarını yapmışlardır.

(1) عباس حسن، المصدر نفسه، ص62، 66

(2) Bkz:s.8

(3) ابن هشام الانصاري، أوضح المسالك، ج1، ص11، 12.

Türlerine gelince Arap gramercilerinin sınıflandırmaları göz önüne alınırsa (kelime) sözcük isim, fiil ve harf olmak üzere üç çeşittir. İsimler ile fiiller anlamlı sözcüklerdir. Harfler ise, anlamı olmayan sözcüklerdir. Bu sınıflandırma bazı Türk dilcilerinin sınıflandırmalarına benzemektedir.⁽¹⁾

Arap gramercilerinin çoğu kelimeyi isim, fiil ve harf olmak üzere üç türden oluştuğunu gösterirlerken, bazıları kelimeyi yedi türe ayırmışlardır: İsim (الاسم), fiil(الفعل), sıfat (الصفة), geri kalanlar(الخالفة) , zamir (الضمير), zarf (الظرف) ve edat (الإداة).⁽²⁾

Ayrıca kelimeyi dört türe sınıflandıran Arap gramercileri de vardır: Fiil (الفعل), isim (الاسم), edat (الإداة) ve kinâye (الكناية).⁽³⁾

Bu sınıflandırmalardan anlaşıldığı gibi sözcüklerin bazı türleri (zamidler, zarfler, sıfatlar) isimlerin bir türü olarak isim başlığı altında incelenmiştir.⁽⁴⁾ Türk dilcilerinin bazıları aynı görüşte olduklarına rağmen diğer Türk dilcileri zamirler, sıfatlar ve zarfları bir sözcük türü olarak incelemişlerdir.⁽⁵⁾

İlgeçler, bağlaçlar ve ünlemler ise, Türk dilcilerinin bazıları bunların her birini ayrı ayrı incelerken bazıları da hepsini edatlar başlığı altında incelemişlerdir. Arap gramercilerinin bir grupları ise, bunları harfler diğer gruplar da edatlar başlığı altında incelemişlerdir.⁽⁶⁾

(1) Bkz: s.2

(2) فاضل مصطفى الساقى، أقسام الكلام العربي من حيث الشكل والوظيفة، تقديم: تمام حسان، جامعة بغداد، مكتبة الخانجي، القاهرة، 1397هـ/1977م، ص93.

(3) kinâye: Dil görevli olanlardır. Zamirler, şart ve şart edatlarını içine kapsar.Bkz: 46ص المصدر نفسه، مهدي المخزومي،

(4) عباس حسن، المصدر نفسه، ص73

(5) Bkz:s.2

(6) Bkz:s.8-9

Çekimli dillerden olan Arapçada kök olan isim ve fiillerden yeni sözcükler türetilirken ya da çekimi yapılırken veya da bu isimleri ve fiilleri bir tümcede ya da bir sözde kullanılırken Türkçeden çok farklı bir sistem izleyerek ya fetha (الفتح), zamme (الضمة) ve esre (الكسرة) gibi irap işaretlerine (harekelerine) ya da yerine göre harflere baş vurulup kullanılır.

Arapçada tek heceli ya da çok heceli sözcükler vardır. Bu sözcüklerin fiil ve isim köklerinden yeni sözcükler türetirken ya da çekim yaparken ünsüzlerden oluşan sözcüğün kökü yeni oluşan sözcüklerde değişmez. Ancak değişiklik ünlüler ve irap işaretlerinde^(*) ve bazı gramer öğelerinde olur.

Arapçada sözcüklerin yapısı incelenirse bu sözcüklerin kökü bazı seslerin birbirleriyle birleşmesinden oluştuğu göz önündedir. Bu kökler yalnız ünsüz harflerden oluşur. Ancak bu ünsüz harfler [(الاصوات الساكنة(الصامتة))^(**) tek başına telaffuzu

(*) İrap işaretleri; hareke, harf ya da harfi silmek demektir. Arapçada bir kelime irap (analiz) edilirken bu işaretlerden birisi yerine göre kullanılır.

(**) Arapçanın Alfabeti iki türe ayrılır:

A. Ünlü harfler: Bunlara Arapçada huruf-i sâ'ite (الحروف الصائتة) ya da huruf-i mu^ctelle (الحروف المعتلة) denir. Çekim bilginleri huruf-i sâ'ite'ye huruf-i cille (حروف العلة) demişlerdir. Bu harfler (الألف، الواو، الياء) elif, vav ve ya'dır. Arapçada huruf-i cille iki türe ayrılır: 1. Uzun olanlar: Üç sestem oluşmaktadır: (الألف، الواو، الياء) elif, vav ve ya'dır. 2. Kısa olanlar: yine üç sestem oluşmaktadır: Fetha (الفتحة), zamme (الضمة) ve esre (الكسرة). Burada fetha kısa elif, zamme kısa vav ve esre de kısa ya'dır.

B. Ünsüz harfler: Bunlara Arapçada huruf-i sâ'mite (الحروف الصامتة) ya da huruf-i sâ'ine (sahihe) (الحروف الساكنة أو الصحيحة) denir. Huruf-i sâ'ine ya da huruf-i sahih terimini çekim bilginleri kullanmışlardır. Sayıları üç sestem oluşan huruf-i ille hâriç, huruf-i sahihler yirmi altı sestem oluşmaktadır. Bkz: 10-9- مهدى المخزومي، المصدر نفسه، ص 9-10

Türkçede “ile” Sözcüğünün Anlami ve Arapçada Karşılığı “Karşılıklı İnceleme” **Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi**

zordur. Bunlar ya uzatma harflerin (huruf-i med = احرف المد) ya da harekelerin yardımıyla kolay bir şekilde telaffuz edilir.

Arapçanın huruf-i sâ'itesinin (الحروف الصائتة) Türkçede karşılığı ünlü harflerdir. Sekiz harften oluşan bu tür harflerin Türk dilinde rolü çok büyüktür. Bu harfler olmazsa ünsüz harflerin telaffuzu zor olur. Ayrıca da bu ünlü harflerin uyum kuralında oynadığı büyük rolü Türkçeye bir özellik kazandırmıştır. Bu özellik Türkçeyi Arapçadan ve birçok dilden ayırmıştır. Arapçada ise, Arapçayı birçok dilden ayıran en önemli özellik irap işaretleridir. Bu işaretler Arapçaya bir esneklik kazandırmıştır.

Arapçada isim ve fiil köklerinin yapısı genellikle üç harften oluşur. Harf köklerinin sayısı ise, üçten daha az olabilir. Bazen bir harften oluşur: أَكْرَمْتُ (ikram ettim) sözcüğündeki (التاء) ta harfi, أَكْرَمْتُهُ (ona ikram ettim) sözcüğündeki (الهاء) he harfi, لِي (benim için) ve لَكَ (erlik) ya da لَكَ (dişilik) (senin için) sözcüklerindeki (اللام) lam harfi gibi. Bazen de iki harften yapılıdır: مِنْ (-den), فِي (-de), مَعَ (ile, beraber), ذَا (-li,...) vb.

İsim ve fiillerin yapısı en az üç sestem oluşur. Sayısı üçten çok ya dört ya da beş sestem oluşan isim ve fiil kökleri de vardır. Ama fiil köklerinin ses yapısı üçten az olması ya çekim ya da belli durumlarda kullanım nedeniyledir. Örneğin: Fiiller emir kipindeyken kök iki harften oluşur: قُمْ (kalk), خُذْ (al), نَمْ (uyu)...vb.

İsim köklerinin yapısı ise, iki harften oluşanların sayısı azdır: كَم (kan), أَب (baba), أُم (anne), أَخ (kardeş), فَم (ağız)... gibi⁽¹⁾.

Arapça sözcüğünün kökü aynı durumda kalmaz. Bazen köke hiçbir harf ekmeden tümcede kullanılırken o kök yeni bir anlam verir. Bazen de türetme, çekim ve çokluk nedeniyle üçlü köke yeni harfler eklerken o kökte bir değişme olup yeni anlamlar verir. Sözcüğün köküne yeni harfler ekleyince kök hangi seslerden oluşmuşsa o sesler değişmeyerek aynı kalır: كَم گitti, كَمَبْتُ (ben) گittim, كَمَبْتُمْ (siz) ikiniz گittiniz, كَمَبْتُمْ (siz) گittiniz, كَمَبُوا (onlar) گittiler, اذْهَبْ (sen) git, لِيَذْهَبْ (erlik) (o) گitsin, لِيَذْهَبْ (dişilik) (o) گitsin, ذَاهِبْ (erlik) ya da ذَاهِبَةٌ (dişilik) گiden....vb.

Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi sözcüklerin çekim ve türetmesinde Arapça ile Türkçe arasında büyük bir fark vardır.

Son eklemeli bir dil olan Türkçenin isim ve fiil köklerinden yeni sözcükler türetirken ya da çekim yaparken, kökte hiçbir değişme olmaz. Ancak değişiklik eklerde olur. Ekler ses bakımından köklere bağlı kalıp uyucudur. Bunun nedeniyle her ekin birden çok şekli vardır. Kökte hiçbir değişiklik olmadığından dolayı sözcüklerin kökleri kolay bir şekilde ayırdedilebilir.

Çekimli bir dil olan Arapçada ise, isim ve fiil köklerinden yeni sözcükler türetirken ya da çekim yaparken kökte bir iç kırılma olur. Kökün şekli hemen değişir. Ama sözcük kökündeki ünsüzlerden oluşan temel sesler yeni sözcükte aynı kalır. Yeni sözcüklerin türetilmesi ya da çekimi

(1) مهدي المخزومي، المصدر نفسه، ص 12، 11.

Türkçede “ile” Sözcüğünün Anlamı ve Arapçada Karşılığı “Karşılıklı İnceleme” **Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi**

sözcüğün temel seslerin ya başına, ortasına ya da sonuna yeni harflerin eklemesi yoluyla gerçekleşir.

Arapçada harfler, yapı harfleri (huruf-i mebâni حروف المباني) ve anlam harfleri (حروف المعاني) olmak üzere iki türden oluşur. Sözcüğün bünyesini gerçekleştiren yapı harfleriyle adlandırılan alfabe harfleri söz konumuz değil, ancak huruf-i cer, soru, atıf vb. harfleri (حروف الجر والاستفهام) içine kapsayan anlam harfleri (huruf-i meâni حروف المعاني) temel konumuzdur. Gizli bir anlamı olan anlam harfleri ya bir tümcede ya da bir sözde kullanılırken anlamı belli olur. Bu tür harfler iki bölüme ayrılır: Bunların bir bölümü irap bakımından etkisi olarak sözcüğün sonunu değiştirir. Bir bölümünün de sözcüğe hiçbir etkisi olmaz. Anlam harfleri otuz bir türden oluşur.⁽¹⁾

Anlam harfleri ilgi bakımından sınıflandırılırsa üç bölüme ayrılır:

1. İsimlerle ilgili olanlar: Huruf-i cer (حروف الجر) gibi.
2. Fiillerle ilgili olanlar: Huruf-i cezm (حروف الجزم) gibi.
3. İsimlerle fiiller arasında ortak olanlar: Huruf-i atf (حروف العطف) gibi.⁽²⁾

Arapçanın bu sınıflandırmasından bizi ilgilendiren bölüm “ile” sözcüğünü karşılayan bağ görevini yapan huruf-i cer ile huruf-i atıflarda yer alan harflerdir.⁽³⁾

(1) مصطفى الغلاييني، المصدر نفسه، ج3، ص582.

(2) أحمد الهاشمي، القواعد الأساسية للغة العربية، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، ص 24-25، 264.

(3) تقي الدين أبي الخير منصور اليميني النحوي، المصدر نفسه، ج1، ص179.

Bu harfler me^e (مَعَ), vav'il-atf (واو العطف), vav'il-ma^{iye} (واو المعية), me^c (مَع) ve be (الباء) harfleridir.

Bu harfler Türkçenin "ile" sözcüğünü karşılamaktadır:

• "مَعَ" sözcüğü genellikle *beraber, ile ve birlikte* anlamlarını verir. Bazılarına göre "مَعَ" sözcüğü isimdir. Bir bakımdan tenvin harekesini alması nedeniyle: (مَعاً = beraber)...gibi. Bir bakımdan da kendinden önce cer harfinin (harf-i cer حرف الجر) gelmesi nedeniyle⁽¹⁾.

"مَعَ" sözcüğü diğer bir sözcüğe eklense tamlanan (muzaf = مضاف) olur. Bu durumda anlamı değişerek zarf olur:

قال تعالى: (والله مَعَكُمْ)⁽²⁾ Allah sizinledir.

أنا مَعَكَ. = Ben *seninle*.

"مَعَ" sözcüğü tenvinli^(*) (مَعاً) olursa, جَمِيعاً (bütün, hepsi birlikte) anlamında kullanılır. Bu durumda tamlananlıktan (muzafılıktan) çıkıp hal olur:

جاء الأصدقاء مَعاً⁽³⁾ Bütün arkadaşlar beraber geldiler.

جاؤوا مَعاً = Hep beraber geldiler.

"مَعَ" sözcüğü zamirlerle de kullanılır. Yazılışında kendinden sonra gelen zamirlerle bitişerek yazılır: مَعِي = benimle, مَعَكَ (erlik) ya da مَعَكَ (dişilik) = *seninle*, مَعَهُ (erlik) ya da مَعَهَا (dişilik) = *onunla*...gibi.

(1) ابن هشام الأنصاري، مغني اللبيب عن كتب الأعاريب، ط 1، ج1، منشورات دار الكتب

العلمية، بيروت، لبنان، 1998، ص 631

(2) سورة محمد، الآية: 35

(*) Tenvin: İsimlerin sonunda " ن = n" şeklinde okunan hareke: كِتَابٌ = kitabun, كِتَابًا = kitaben, كِتَابٍ = kitabin gibi.

(3) Mevlût Sarı, El-Mevarid, Arapça – Türkçe Lûgat, Bahar Yayınevi, s.1447

Türkçede “ile” Sözcüğünün Anlami ve Arapçada Karşılığı “Karşılıklı İnceleme”
Doç. Dr. Siham Abdülmecit Zengi

Türkçede de "مَعَ" anlamını veren "ile" sözcüğü kişi zamirleriyle bitişerek yazılıp kullanılır: *Benimle, seninle, onunla, bizimle, sizinle, onlarla.*

● "مَعَ" sözcüğünün sonu sakin^(*) olsa (مَعَ) yani harekesi sükûn ise, harf-i cer olur.⁽¹⁾ Bundan dolaydır ki bazı gramerciler "مَعَ" sözcüğünü harf-i cerlerden saymışlardır.

● Arapçada harf-i cer (حرف الجر) olan be (الباء) harfi yine Türkçede "ile" sözcüğünü karşılar. Bu harf çeşitli anlamlarda bulunur. Ama konumuzla ilgili olanları ele alacağız.⁽²⁾

1. “Yardım etme” ya da “vasıta” anlamında bulunması:

كتبتُ بالقلم = Kalemle yazdım.

قَطَعْتُ الثَّفَاحَةَ بِالسَّكِينِ = Elmayı pıçakla kestim.

بَدَأْتُ عَمَلِي بِاسْمِ اللَّهِ = İşime Allahın adıyla başladım.

انْتَقَلْتُ بِالسَّيَّارَةِ = Arabayla taşındım.

2. Arapçada be (الباء) harfi "مَعَ" ya da “beraberlik” anlamında da bulunur:

بِعُنْكَ الدَّارَ بَأْتَانَهَا = Evi eşyasıyla sana sattım.

قَوْلُهُ تَعَالَى: (أَهَيْطُ بِسَلْمٍ) (3) = Selâmetle in.

قَوْلُهُ تَعَالَى: (قِرِّيْلُ يُلُوْحُ أَهْبَطُ بِسَلْمٍ مِّنَّا وَبَرَكَتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَّم مَّمَّنْ مَعَكَ) (4)

Ey Nûh Sana ve gemide *seninle* beraber bulunan müminlere (veya soylarına) bizden bir *selâmet* ve *bereketlerle* (gemiden) in.⁽⁵⁾

(*) Harekeyle okunmayan harftir. Hurufi sâkineler, seslisi olmayıp üzerine sükûn işareti olan harflerdir.

(1) تقي الدين أبو الخير منصور اليميني النحوي، المصدر نفسه، ج1، ص182.

(2) مصطفى الغلاييني، المصدر نفسه، ج3، ص523 – 525

(3) سورة هود، الآية: 48

3. Arapçada nedenlik anlamıyla kullanılan be (الباء) harfî bazı durumlarda Türkçede yine "ile" anlamını karşılar:

قوله تعالى: (فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ) (1)

Biz de, her birini *günahiyle* yakaladık⁽²⁾.

4. Geçişsiz fiilleri geçişli fiillere dönderen be (الباء) harfî yine "ile" sözcüğünü karşılar:

قوله تعالى: (وَأَتَيْنَهُ مِنَ الْكُوْزِ مَا إِنْ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءَ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ) (3)

Ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarları güçlü kuvvetli bir *toplulukla* (*zorla*) taşınyordu.⁽⁴⁾

• "مَعَ" sözcüğünün anlamını veren mef'ûl-ün ma'ahu'nun vavı (واو المعية), yine "ile" ve beraberlik anlamını verir:

Su *tahtayla* beraber eşit oldu. = استوى الماء والخشبة

Ben *Muhammet'le* beraber sefer ettim. = سافرتُ ومحمداً.

Ben *ırmakla* beraber yürüdüm. = سيرتُ والنَّهْرَ.

Komutan *askerle* beraber yürüdü. = سارَ القائدُ والجيش.

O *dağla* beraber yürüdü. (Demek istiyor ki: O = سارَ والجبل
dağla düz olarak beraber yürüdü.)⁽⁵⁾

• Daha önce söylediğimiz gibi Türkçede "ile" sözcüğü, "ve" anlamını karşıladığında eşgörevli öğeleri birbirine bağlayıp bağlaç görevinde bulunur. Bu "ve" Arapçada vav (واو) harfini karşılar. Arap bilginleri bu (واو) vav'a (vav'ul-atf = واو العطف) atıf vav'ı derler.

(4) سورة هود، الآية: 48.

(5) Fikri Yavuz, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli Âlisi, İstanbul, s.228

(1) سورة العنكبوت، الآية: 40.

(2) Fikri Yavuz, a.g.e., s.402

(3) سورة القصص، الآية: 76.

(4) Fikri Yavuz, a.g.e., s.395

(5) أحمد السقاف، المقتضب في معرفة لغة العرب، ط 3، 1990، ص 87-88؛ أحمد الهاشمي، المصدر نفسه، ص 211، 212.

"و" Atıf harflerindedir^(*). Aynı türden olan iki öğeyi birleştirip "ve" anlamını verir. Atıf vav'ı (واو العطف) ismi isme ve fiili de fiile atfeder. Atıf tümcesi anlam bakımından iki tümcenin birleşmesinden oluşmaktadır. Yani her biri tek bir tümce gibi gözükmektedir:

Ali ve Ahmet geldiler. { جاء علي وأحمد }

Ali'yle Ahmet geldiler.

Öğretmen ve müdürü gördüm. { شاهدت المعلمة و المديرة }

Öğretmenle müdürü gördüm.

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz tümcelerin her biri tek bir tümce gibi gözükmektedir. Tümcelerdeki olaylara anlam yönünden baktığımızda her tümce, iki tümcenin birleşmesinden oluşmuştur:

Ali geldi. = جاء علي.

Ahmet geldi. = جاء أحمد.

Öğretmeni gördüm. = شاهدت المعلمة.

Müdürü gördüm. = شاهدت المديرة.

Verdiğimiz örneklerde ortaklık anlamını ifade eden atıf harfi "و" ismi isme atfetmesinden başka fiili de fiile atfeder. Ama bazı şartlara bağlı kalarak fiili fiile atfeder. Bu şartlar tümcede bulunan her iki fiil zaman ve tür bakımından birleşmesi gerekir:⁽¹⁾

(*) Atıf: Bir sözcük ya da tümcenin önündeki sözcük ya da tümcenin hükmüne tâbi olmak şartıyla ona bağlanması denir. İki sözcük ya da tümceyi bağlayan sözcük Harf-i atıf'tır. Atfolunan isim ya da tümceye "mâtuf" ve diğerine "mâtuf'un aleyhi" denir.

(1) مصطفى الغلاييني، المصدر نفسه، ج3، ص581.

قوله تعالى: (وَإِنْ تُوْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ) (2)

Eğer siz iman eder ve (küfürden) sakınırsanız, (Allah ahirette) size mükâfatlarınızı verir. (1)

إِنْ تَجِيءُ أَكْرَمْتُكَ وَأَعْطَيْتُكَ مَا تُرِيدُ. (2)

Eğer gelirsen seni ikram eder (ağırlar) ve ne istersen sana veririm.

Bu tümcelere ve "جَاءَ عَلِيٌّ وَأَحْمَدُ" tümcesiyle "شَاهَدْتُ" tümcesine dikkat edilirse "جَاءَ عَلِيٌّ وَأَحْمَدُ" ve "شَاهَدْتُ الْمُعَلِّمَةَ وَالْمُدِيرَةَ" tümcelerindeki atıf harfi "و" hem "ve" hem de "ile" ye çevirilir.

Ama "قوله تعالى: (وَإِنْ تُوْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ)" ve "إِنْ تَجِيءُ" ve "و" Türkçeye çevirirken "ile" değil yalnız "ve" ye çevirilir.

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki Arapçanın atıf harfi "و" her zaman "ile"yi karşılamaz. İsmi isme atfederken ya "ve" ya da "ile"ye çevirilir. Ama fiili fiile atfederse yalnız "ve" ye çevirilir. Yerine göre de bir işi başka bir fiile bağlayan ve iki işin birbiri ardınca, aynı zamanda yapıldığını gösteren bağlama ulaç eki -ip'e de çevirilir:

Ali kitabını aldı ve gitti. { أَخَذَ عَلِيٌّ كِتَابَهُ وَذَهَبَ }

Ali kitabını alıp gitti.

Öğrenci dersini okudu ve uyudu. { دَرَسَ الطَّالِبُ دَرْسَهُ وَنَامَ. }

Öğrenci dersini okuyup uyudu.

Şoför arabasına bindi ve gitti. { رَكَبَ السَّائِقُ سَيَّارَتَهُ وَذَهَبَ }

Şoför arabasına binip gitti.

(2) سورة محمد، الآية: 36

(1) Fikri Yavuz, a.g.e., s.511

(2) مصطفى الغلاييني، المصدر نفسه، ج3، ص581.

Çocuk sütü içti ve uyudu.

{ شَرَبَ الطِّفْلُ الحَلِيبَ وَنَامَ }

Çocuk sütü içip uyudu.

Bu tümcelere dikkat edilirse, her tümcenin öznesi her iki fiilin öznesidir. Fiiller de bir işi başka bir fiile bağlamıştır. Böyle tümcelerde "ve" sözcüğünü "ile" sözcüğüne çevirmek yanlış olur. Ama ulaç eki *-ip'*e çevirmesi doğrudur.

Demek istiyoruz ki iki dil arasında karşılıklı bir inceleme yapılırken her iki dilin gramer özelliklerini göz önüne alınması gerekir. Bir dilden başka bir dile çevirme yapılırken tümcelerin anlamlarını da anlayıp sözcük bakımından değil anlam bakımından çevirme yapılması daha doğru olur.

Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi Türkçedeki "ile" sözcüğü Arapçada yalnız bir sözcüğü karşılamıyor, ancak üç dört sözcüğü karşılamaktadır. Bu sözcük yerine göre anlamı ve türü belli olup çevirmesi yapılır.

Ayrıca şunu da saptamak istiyorum ki, "ile" anlamsız bir sözcük olduğuna rağmen Türkçede çok kullanılıp tümcenin kuruluşunda anlamlı sözcükler arasında büyük bir rol oynaması ve git gide bugün daha çok kendinden önce gelen sözcüklerle ses uyumu kuralına bağlı kalarak "*-la, -le*" şeklinde eklenmesi karşımızdadır.

KAYNAKLAR

I. Türkçe Kaynaklar:

1. Ahmet B.Ercilasun, Hamza Zülfikar ve başkaları, İmlâ Kılavuzu, "Ortak Yapım", Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2000.
2. Ahmet Cevat Emre, Türk Dil Bilgisi, Türk Dil Kurumu, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945.
3. Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, I.Basım, Ötüken, İstanbul, 1989
4. Doğan Aksan, Tartışılan Sözcükler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976.
5. _____, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim, 2. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
6. Faruk Çağlayan, Türk İmlâ Kılavuzu, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, Tarihsiz.
7. Fikri Yavuz, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli Âlisi, İstanbul, Tarihsiz.
8. Hamza Zülfikar, Dil Bilgisi, Yabancılar İçin Türkçe Dersleri, Ankara Üniversitesi, Türkçe Kursu Yayınları, 1980.
9. Hasan Eren, İmla Kılavuzu, T.D.K.Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
10. Hasan Eren, Nevzat Gözaydın ve başkaları; Türkçe Sözlük, "Ortak Yapım", Yeni Baskı, C.I, II, Türk Dil Kurumu, Milliyet Tesislerin'de Hazırlanıp Basılmıştır, İstanbul, 1992.

11. Haydar Ediskun, Türk Dil Bilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
12. Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Kalite Basımevi, Ankara, 1976.
13. Mazhar Kükey, Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi, Kardeş Matbaası, Ankara, 1975.
14. Mehmet Hengirmen, Türkçe Dil Bilgisi, 8.Baskı, Engin Yayınevi, Ankara, 2005
15. Mevlût Sarı, El-Mevarid, Arapça - Türkçe Lûgat, Bahar Yayınevi
16. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972.
17. _____, Üniversiteler İçin Türk Dili, Bayrak Basım/ yayım/ Tanıtım, İstanbul, 2005.
18. Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Başkaları; Sözcük Türleri, "Ortak Yapım", I, II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1976.
19. Sakin Öner, Örneklerle İmlâ - Noktalama ve Cümle Bilgisi, Veli Yayınları, İstanbul, 1981.
20. Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi, 3.Basım, İzmir, 1997.
21. Tahir Nejat Gencan, Dil Bilgisi, 2.Baskı, Fen Fakültesi, Döner Sermaye Basımevi, İstanbul, 1971.
22. Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, 2.Baskı, T.D.K. Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
23. _____, Ana Hatlarıyla Türk Grameri, "Kılavuz Kitap", 2.Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979.
24. Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı, 2.Baskı, Akçağ Yayınları, Baş Matbaası, Ankara, 2005.

25. Vecihe Hatiboğlu, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, T.D.K Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972.
26. _____, Türkçenin Sözdizimi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.
27. _____, Türkçenin Ekleri, 2.Baskı, T. D. K. Yayınları, Ankara, 1981.
28. Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
29. _____, Ahmet B. Ercilasun ve Başkaları, "Ortak Yapım", Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, 6.Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara, 2003.

II. Arapça Kaynaklar:

1. القرآن الكريم.
2. ابراهيم مصطفى، إحياء النحو، مطبعة لجنة التأليف والترجمة والنشر، 1959.
3. ابن هشام الانصاري المصري، شرح شذور الذهب في كلام العرب، تأليف: محمد محي الدين عبد الحميد، ط 10، القاهرة، 1965.
4. _____، أوضح المسالك الى الفية ابن مالك، محمد محي الدين عبد الحميد، ط 6، 3 أجزاء، دار الندوة الجديدة، بيروت، لبنان، 1980.
5. _____، مغني اللبيب عن كتب الاعراب، ط 1، ج 1، منشورات محمد علي بيضون، دارالكتب العلمية، بيروت، لبنان، 1998.
6. أبو السعود حسنين الشاذلي، المركب الاسمي الاسنادي وأنماطه من خلال القرآن الكريم، ط 1، دارالمعرفة الجامعية، القاهرة، 1990.
7. أبي البركات عبد الرحمن الأنباري، أسرار العربية، ط 1، تحقيق: بهجة البيطار، مطبعة الترفي، دمشق، 1377 هـ / 1957م.
8. أحمد السقاف، المقتضب في معرفة لغة العرب، ط 3، القاهرة، 1990.
9. أحمد الهاشمي، القواعد الاساسية للغة العربية، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، بدون تاريخ.
10. بتول قاسم ناصر، دلالة الاعراب لدى النحاة القدماء، ط 1، وزارة الثقافة والاعلام، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1999.
11. بهاء الدين عبد الله بن عقيل، شرح ابن عقيل، تأليف: محمد محي الدين عبد الحميد، ج 2، دارالكتب للطباعة والنشر، جامعة الموصل، بدون تاريخ.
12. تقي الدين أبي الخير منصور بن فلاح اليميني النحوي، المغني في النحو، تحقيق: عبد الرزاق عبد الرحمن أسعد السعدي، ط 1، ج 1، وزارة الثقافة والاعلام، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1999.

13. تمام حسان، اللغة العربية، معناها ومبناها، الهيئة المصرية العامة للكتاب، 1973.
14. خديجه الحديثي، المدارس النحوية، ط2، وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة بغداد، مطبعة جامعة بغداد، 1410هـ / 1990م.
15. سيبويه، الكتاب، ط1، المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق مصر، 1316هـ.
16. عباس حسن، النحو الوافي، ط3، ج2، دار المعارف بمصر، القاهرة، 1968.
17. عبد الجبار علوان النايله، الصرف الواضح، وزارة التعليم العالي والبحث العلمي، جامعة بغداد، مطبعة دار الكتب للطباعة والنشر، جامعة الموصل، بدون تاريخ.
18. فاضل مصطفى الساقى، أقسام الكلام العربي من حيث الشكل والوظيفة، تقديم: تمام حسان، جامعة بغداد، مكتبة الخانجي، القاهرة، 1397هـ / 1977م.
19. كارل بروكلمان، تاريخ الادب العربي، ترجمة: د. عبد الحلیم النجار، دار المعارف بمصر، 1961.
20. مصطفى الغلاييني، جامع الدروس العربية، 3 أجزاء، المكتبة العصرية، بيروت، 2004.
21. مهدي المخزومي، مدرسة الكوفة ومنهجها في دراسة اللغة والنحو، طبع بمساعدة وزارة المعارف العراقية، مطبعة دار المعرفة، بغداد، 1374هـ / 1955م.
22. _____، في النحو العربي، قواعد وتطبيق، ط 1، مكتبة ومطبعة البابي الحلبي، مصر، 1386هـ / 1966م.
23. _____، في النحو العربي، نقد وتوجيه، ط 2، دار الرائد العربي، بيروت، 1406هـ / 1986م.

معنى كلمة "ile" في اللغة التركية وما يقابلها في اللغة العربية: دراسة تقابلية

الملخص

إن الموضوع الذي يتضمنه هذا البحث يستند بالدرجة الأساس إلى معنى كلمة "ile" في اللغة التركية ووظيفتها والتغيرات الحاصلة عليها خلال حقب التاريخ. كما يتضمن مايقابلها من كلمات تؤدي نفس المعنى في اللغة العربية وواجه الشبه والاختلاف بين هذه الكلمات في كلتا اللغتين من حيث المعنى والاستعمال.

إذ أن هذه الدراسة، دراسة تقابلية بين لغتين من اسرتين لغويتين مختلفتين. فالتركية من اللغات الاورالية - اللطائية ذات اللواحق (اللواحق) ، بينما العربية من اللغات السامية - الحامية التي هي من اللغات التصريفية. ولكلتا الاسرتين سمات لغوية متميزة تنفرد بها عن اللغة الاخرى.

اللغة التركية تنفرد بقاعدة اكسبتها خاصة ميزتها عن بقية اللغات، الا وهي قاعدة التوافق للحروف الصائتة والصامتة. فاللواحق المضافة الى جذر الكلمة تكون متجانسة من ناحية التوافق الصوتي مع الحروف الصائتة والصامتة التي يتكون منها جذر الكلمة. بينما نرى ان اللغة العربية تتميز أيضاً بخاصية مهمة ميزتها عن بقية اللغات واكسبتها المرونة الاوهي علامات الاعراب من حركة أو حروف أو حذف وغير ذلك من القواعد الاعرابية من تقديم وتأخير وما شابه ذلك.

إن كلمة "ile" من الادوات المستعملة كثيراً مع الاسماء والضمائر في اللغة التركية، تفيد معنى المصاحبة والمشاركة. عند اضافتها الى نهاية الكلمة التي تأتي قبلها في الجملة، توضح معنى المصاحبة والمشاركة والواسطة والسببية أو تقوم بوظيفة ربط عنصرين بعضهما ببعض يؤديان نفس الوظيفة في الجملة الواحدة.

* قسم اللغة التركية/ كلية اللغات/ جامعة بغداد.

إن القيام بأية دراسة تقابلية بين لغتين أو مقارنة لغتين ببعضهما البعض تأخذ بنظر الاعتبار خصائص كل لغة من اللغتين ، وعند ترجمة أي نص من لغة الى لغة أخرى يتطلب فهم معنى كل جملة يتكون منها النص كي لا تكون الترجمة ركيكة بل ترجمة واضحة المعنى. فالترجمة السليمة الواضحة تتم من خلال فهم معنى كل كلمة في النص وترجمتها حسب معناها في سياق الجملة. وأخيراً أود أن أوضح ان "île" على الرغم من كونها كلمة لا معنى لها وإنما دورها كبير في تكوين الجملة من خلال ربط الكلمات التي لها معان بعضها ببعض. ويات من الممكن اضافتها الى الكلمات التي قبلها بشكل لاحقة (-la,-le) خاضعة لقاعدة التوافق للحروف الصوتية التي تتضمنها الكلمة التي قبلها وهذا لا يمنعنا من أن نذكر أن هناك من يكتبها مستقلة بشكل "île".